

ملی اعتبار مجموعہ

صافی : ۳

تموز — اگستوس ۱۳۳۱

جلد : ۱

امكى تورك موسيقيسيزه دائر تاريخي قىيملار

۱
«لوکس»

محرری : رووف سلکنا

تورک موسیقیسینک تاریخی یازمق مقصدیلہ خیلی زماندن بری دوام ایدن تیبعاتم ائناسنده مختلف کتابلردن طولایه بیلدیکم معلوماتک مقید بولندی دفتر ایخیراً کوزدن کچیرکن، آلمان موسیقی شناسلرندن « کیزو تر » طرفندن ۱۸۴۲ سنه سنده نشر ایدیلن « عربلرک موسیقیسی » [۱] نامنده کی اثرک تاریخی قسمنده وقتیلہ تصادف ایدرک اقتباس وزیرینه بر طاقم تنقیدی مطالعه لر علاوہ ایتمش اولدیغم فقرہ نظر دقتی جلب ایتدی .

توركلرك موسيقى يه استعداد و قابليتني انكار ايتد كدن ماعدا، اداره لرى آلته آدلقلرى ممالكده بولدقلرى موسيقى يه ده دوچار اضمحلال ايتدكلريني ادعا حقسر لغنده بولونان « كيزوتر » ك بو فقره سى محتوياتي رد ايچون اوزمان يوروتديكم مطالعاتك بوكون غير كافى اولديغنه حكمايدرك، برازدها توسيع و وثائقه تأييدايتمك ايستدم. بوفكر ك سوقيه قديم موسيقى كتابلر مزده ياپديغم تبعلر نتيجه سنده بر طاقم يكي وثيقه لر ده بولمق ممكن اولدى. توركلرك، صنايع نفيسه اقسامندن اولان موسيقيده دخى - ناصلسه ياكليش اوله رق تعم و تقرر ايتمش اولان بر ذهابه رغماً - بر ماضى علمى و فنى يه مالك اولدقلريني بر نبذه اثبات ايتمه سى اعتباريله مهم اولان بو وثائقي، « ملي تبعلر مجموعه سى » قارئلر نجه لذتله اوقونه جنى اميديله، تحرير و تقديمه مسارعت ايدىيورم. مع هذا توركياته متعلق مسائل ايله اشتغال ايدن ذوات كرامدن شوراسنى بالخاصه رجا ايده حكيم كه، بو بحثلر حقنده فضله معلوماتي اولانلر بيلدكلريني بو صحيفه لره يازمق لطفكارلغنى دريغ ايتسونلر؛ تاكه تورك موسيقيسى تاريخنك محتاج تنوير جهتلى برر برر توضح ايدهرك تاريخ موسيقمى يازمق وظيفه مشكله سنك ايفاسى مهما ممكن كسب سهولت ايتمش اولسون.

*
* *

صدده گیر مزیدن اول « کزوه تر » ک بالاده موضوع بحث اولان حقسنز ادعاسنی

نه مناسبتله ایراد ایتدیکنی خلاصه بوجاغه قیدایده لم ؛ « کیزو تر » عربلرک موسیقیسنه دائر اسمی کچن تألیف مدققانه سنک باش طرفه علاوه ایتدیکی تاریخی مدخلده ، اوائل اسلامده ایلك موسیقی نظریه جیلرینک آنجا ق ایکنجی عصر هجریده عربلردن ظهور ایتدیکنی سوبله دکن صوکر ، هجرتک بشنجی عصری نهایتنه قدر کذران اولان زمانده یتیشن علمای موسیقی ایچنده عجملردن کیمسه اولیوب همان جله سنک عرب اولدیغنی ، وبوکا سبب ایسه ایرانک عرب حاکمیتی آلتنده قالدیغنی مدتیجه عربلرک هر خصوصده ایرانیلر اوزرنده اجرای تأثیردن خالی قالمادقلری کبی موسیقی جهتدن دخی غین تأثیرک وقوعی طبیعی کورولمک لازم کله جکنی اتیان ایدیور . عجملر نزدنده بویله اوزون مدت موسیقی نظریه جیلرینک ظهور ایتمه سنی ایرانک عرب اداره سی آلتنه کیرمسنه عطف ایدن « کیزو تر » ، بوحالی ، عربلردن صوکر مملکتک تورکلر طرفندن اشغال ایدلمسنه حمل ایدیور و دیورکه :

« عجم موسیقی نظریه جیلرینک تأخر ظهوری ایرانک اون برنجی عصر میلادی واسطنده تورکلر طرفندن ضبط و تسخیر ایدلمسندن ایلری ککشدرد . چونکه تورکلر علمه ، فته ... الحاصل موزالره (Muses) منسوب بتون شعبات صنعت و معرفته خصم بر قومدر . میلادک اون اوچنجی عصرنده ایرانی موغوللرک استیلا سی بو حال توقفه خاتمه چکمش وموغل حکمدارلرینک وعلی الخصوص « تیمورلنک » ایله اولادواحفادینک زمان سلطنتنده هر نوع علوم و فونه وازان جله فن موسیقییه متعلق پک جدی و عالمانه اثرلر تألیف ایدن ذوات یتشمشدر . »

« کیزو تر » ک هیچ بر دلیل تاریخییه استناد ایتمین بوادعاسنک ثم التدارک سوبلنمش بر سوز اولمقدن باشقه بر قیمت واهمیتی یوقدر . واقعاتورکلرک اوتهدن بری شجیع و بهادر وبالطبع بو خصلتلی ایجاباتندن اوله رق جنکجو بر قوم اولدقلرینی بتون جهان ایله برابر مع الافتخار بزده بیلیورایسه کده ، علوم و فونه بیکانه وحتی خصم اولدقلرینه ، وبو بیکانه لکلرینی ، فتح ایتدکلری ممالکده بولدقلری علم و فن اربابی صنعتلریله برابر محو ومقروض ایده جک درجه ده ایلری کوتوردکلرینه دائر کتب تاریخیده هیچ بر قیده تصادف ایتمه مش ایدک . هر نه قدر ده اسکی زمانلرده ومثلاً هجرتک ۱۲۴ نجی سنه لرنده « بیلکه خاقان » ک برادری « کول خاقان » نامنه آیده رکزایتیدریدیکی عصرده تورکلرک مکتسبات علمیه وفیه لرینک درجه سنه دائر بوکون المزده معلومات کافیه بولونما مقده در ؛ لکن تورکیات

تدقيقاى ايلروله دجه معلوماً تىزك شمدىكى حالنده قاليله جنى طيعيدر . « بىلكه خاقان » آبدەسى ناصل او عصرده ياشايان اجداد تىزك تشكىلات اجتماعيه واعتقادات مذهبيه سندن بىزى خبردار ايتىش ايسه ، قوياً اميد اولنوركه بركون اله كچه جك ديكر وئالفيده او عصرلرده كى تورك حرثه دائر بزه يكي افقلىر آچه جق ، تاريخ مليتمىزى دها كوزل طائيه جقدر .

مع هذا معلوماً تىزك بوكونكى درجه سيلهده قناعت حاصل ايدىيورزكه ، توركلر ، اويله بعض اوروپا مورخلىرىنىك ادعا ايتدىكرى كى ، ازمنه قديمه دن بىر چاپو لجليغه حصر آمال واشغال ايتىش بركوم اولمايوب ، بالعكس ، ياشادقلىرى عصرلرده معارف بشريه نك اقوام متجاوره نرزدنده واصل اوله بيلدىكى مراتب ترقى نك هيچ بركوت دوننده عد اولونماياجق برحرثه مالك بولونمشلردر . قديم توركلرك چينلىلرله اولان مناسباتى تاريخاً مثبت اولماسنه ومدنىتك چينده حائز بولوندىنى قديمه نظرآ ، چين تاريخلىرى تدقيق ايديله جك اولسه تورك مدنيتنه متعلق پاك قيمتلى وئالفيك الله ايديله جكندن بركندى حسابزده شهبه ايتمه مكدەيز .

« كىزوه تر » كى ، توركلرايله موغوللر آراسنده برفرق كوزه تهر كى ، توركلرى علم وقفه خصم بى امان بركوم حالنده كوستردىكى حالده ، موغوللرك حامى معارف وصنايع اولدقلىرىنى ادعا ايتمه سى قسماً حقايق تاريخه ايله قابل توفيق دكلدر ؛ چونكه « كىزوه تر » كى بحث ايتدىكى تاريخلرده حكمران اولان موغول خانلىرى ، فى الحقيقه ، عصرلرنده معارف وصنايع نفيسه نك حاميسى صفتنه كسب استحقاق ايتىشلرايسهده ، بونلرك اسلاقدن بعضىلرىده قديم مدنيت شرفيه نك آنلره بربادكار اوله رق براقدينى بىكلرجه كتابلىرى بغداد كىتبخانه لرندن دجله نهرينه آتدىرمق كى ، تاريخك هيچ بركوت عفواً ايتمه جكى ، تلافيسى ناقابل ضايعات مهمه بى تجويز ايله مشلردر . تورك خاقانلىرى ايسه اول وآخر بوكا بىكزر قدر ناشناسانه برحر كته اصلا بولونما مشلردر . بناءً عليه ، ميلادك اون برنجى واون ايكنجى عصرلرنده عجملر آره سنده موسيقى علماسى ظهور ايتمه مسنى ايرانك توركلر طرفدن استىلاسنه حمل ايتك دوغرى و اولمادىنى كى ، اون اوچنجى عصردن اعتباراً ابرانده سائىر علوم وفنون ايله موسيقى نك ترقى به باشلاماسهده موغوللرك توركلره خلف اولماسنى سبب كوسترمك موافق حقيقه برادعائشكيل ايدەمز . زيرا هجرتك دو قوزنجى عصرى وائلنده يازلمش كىتب موسيقى نك شهاداته نظرآ ، توركلره موغوللرك ذاتاً مدون ومرتب بر موسيقىلرى اولوب الحان ونغمات موسيقى نك بر طاقم اصول ومقاماته آربلدىنى وبونلردن هر برى نك حضور خاقانده ترنم ايدلدىكى واساىى مخصوصه سى بولوناجنى تظاھر ايتمكدەدر . معلوماً كى بودرجه سى بيله كوسترييوركه ،

« کیزوه تر » ك موغول پادشاهی عدايتديكى « تیمورلنك » ايله اولادینك سایه سنده عجملر آراسنده يتشديكى ادعاسی غریبنده بولنديغی موسیقی نظریه جیلری [۱] اثرلرینی یازمادن چوق زمان اول توركلر فن موسیقی ايله مشغول اولمشلردر . نته كیم سطور آتییه بوحقیقی مدلاً اثبات ایده جكدرد .

*
* *

دوقوزنجی عصر هجرى مؤلفین موسیقیه سندن مشهور « خواجه عبدالقادر مراغی » ، « زبدة الادوار » عنوانی تألیف كزینك [۲] اون ایكنجی بابنده هر قومك مزاج وطبیعتنه مقامات موسیقیه دن هانكیلرینك توافق ایده جكنی ایضاح ایتدیكى صروده دیوركه :
« قبل ازیں گفته بودیم در تأثیر نغم كه عشاق ونوا وبوسلیك موافق مزاج اتراك است برای آنكه تأثیر آنها مقوی شجاعتست وتلحین اتراك ومغول دران سه دایره باشد آنچه از آلات استخراج كنند آنها را « كوكها » خوانند و آنچه بحلق تلحین كنند « ایرودوله » نیز كویند اما كوكها زدها هل ختای سیصد وشصت وشش بود بر عدد ایام سال كه هر روزی در مجلس قآن كوكی عرض میكر ده اند و آنچه اصل واعظم است نزد ایشان نه كوك بود واسامی آنها اینست :

اولوه كوك ، اصلوه جب ، یورس ، قولودر ، قوتاقور ، بورستارغای ، جینتای ، جینتای ، شنداره .

واكثر این كوكها در دور خمس باشد و بعض در دور رمل نیز باشند و بر آنها ابیات تركی ومغولی نیز كویند اما تركان عراقی به معتدل بسیار مایل باشند و آن طریقه تلحین بودكه در نوى یادر عشاق یادر سلاه روی عراقی كنند و بر آن ابیات فارسى و تركی نیز كویند و آن ابیات بر بحر رمل بود برین مثال « فاعلاتن فاعلاتن فاعلات » و هر فصل معتدل بردو بیت باید چنانكه :

[۱] حال بوكه « کیزوه تر » ك بوداعاسی ده اساساً یاكلیشدر؛ چونكه بومدقق ذاك عجم موسیقی شناسی ظن ایتدیكى « صفی الدین عبدالمؤمن الارموى » ايله « خواجه عبدالقادر مراغی » ك برنجیسی (ارمیه) لی، ایكنجیسی ایسه (مراغه) لی اولوب هرايكیسی ده تورك اوغلی توركدرد .

[۲] طهران سفارت سنیه سی مستشار اسبق منیف بك افندی طرفندن طهرانده اله كچر بله رك لطفاً محرر عاجزه هدیه ایدلمش بر نسخه نادره در . « عبدالقادر » ك تألیفات سائره سی استانبول كتبخانه لرنده موجود ایسه ده « زبدة الادوار » ینه هیچ بر كتبخانه ده تصادف اولو نامادینی جهته ، میر محترمك بو بابده كی همت معارف وروریلرینه بوراده دخی عرض شكرانی وجا شدن عده ایده رز .

بیت

سورمه مندان كنه بولمش يانه در آتش عشقونك جانمده يانه در
 واردى دل بلمن كه حالن يانه در عمر كچدى يينه حاجت يانه در
 اما اهل عراق بر معتدل سلاه تلحين كشتد نقش و مدى چند در پنج سلاه و سلاه
 نيز كويند و بعض از نقوش معتدل را تغيير كشتد و براى ياقى كه برهان بحراست كويند و آنرا
 معتدل ارانى كويند .»

هجرتك ۸۰۰ تاريخلى رجال موسيقيه سندن اولان «عبدالقادر مراغى» دن عينا نقل
 ايتديكمز شوسوزلردن اكلا ديغمز بر جوق شيلر وار؛ «عشاق، نوا، بوسايك» مقاملى
 نفس انسانيده شجاعى تزييد و تقويه ايتديكندن فطرة بو خصائله مالك اولان توركلرله
 موغوللارك تلحيناتى دخى على الاكثر بواوچ مقام موسيقى ايله واقع اولمقده ايمش . توركلارك
 مذكور مقاملردن آلات موسيقيه ايله اجرا ايتدكلرى ترنمانه «كوك»، سس ايله او قودقلى نه ده
 «ايرودوله» دنيلور ايمش . «كوك» لرك عددى سنه نك عدد ايامنه مساوى اولمق اوزره
 ۳۶۶ اولوب هر كون خاقانك حضورنده بو «كوك» لردن برينك ترنمى معتاد ايمش . مع هذا
 بو ۳۶۶ «كوك» ايچنده اك مقبول و منتخبى دوقوزى ايمش كه «عبدالقادر مراغى» ديكر
 تاليفى اولان «جامع الاحان» نده بونلره بيسونه كوك نامى و يرلديكنى ، ديكر بر
 اثرنده ده [ازان ۳۶۶ كوك كه مذكور شد هر روز يك كوك پيش تخت قائمه
 زنىد اما نه كوك راهر روز پيش تخت قائمه زنىد] ديهره ۳۶۶ «كوك» دن هر برى
 سنه نك بر كونده او قوندينى حالده «بيسون كوك» لرك دوقوزينك ده هر كون حضور
 خاقانده ترنم ايديلديكنى يازيور . متن فارسينك «معتدل» ويا «معتدل ارانى» دينيلن
 و عراق توركلرينه مخصوص اولدينى اشارت ايديلن طرز تلحينلر حقنده كى ايضاحاتى ده
 موجب استفاده در . بويحنه دائر «مقاصد الاحان» ده تصادف اولونان معلومات متمميه
 نظراً ، «معتدل» دينيلن طريقه ترنمك كفته سى توركه اولور ايسه قوشونه نامنى آير ايمش ؛
 مؤلف مثال اوله رق شو قوشونى ذكر ايديور ، كه بزده عينا بورايه نقل ايديور :

قوشونه

يا الهى سن بيلور سن حالى ياوز ايشدين قيسخا توتغيل الى
 معلم يوخ كناهى كوب قورخارم صوك نفسده آيرمه ايمانمى

شو تفصیلاتدن تورکلرک «كوك» [۱] دیدکلری پارچه‌لرک نه کبی شیر اولدینی توضیح ایدیور؛ آلات موسیقیه ایله چالغیه مخصوص بر طاقم موسیقی پارچه‌لرندن هر کون برینک حضور خاقانیده ترنمی معتاد اولماسنه باقیلور ایسه، بونلرک برر وقعه تاریخیه تذکیر ایچون یالمش وزمانزده کی باندولرک چالیدینی «مارش» لر وعسکرکی هوالر قیلندن شیر اولماسی ملحوظدر. «كوك» لرک بسته‌لمسی برقاعدهیه تابع اولوب بونلرک اصولات موسیقیه دن هانکیسی ایله یاییله جینی ده معین ایمش؛ بوجهتی «خواجه عبدالقادر» «شرح الادوار» نده:

«اما اولوقه كوك در دور رمل آغاز کند وهر دوری زمانرا اخف سازند در آخر چنان سریع شودکه بدور مضاعف خمس مبدل گردد»
و «جامع الاحان» ده دخی:

«اکثر این کوکها در دور خمس باشند و بعضی بودکه دور رمل باشد اما قوتانقو و آن بر بحر متقارب است»

فقره لر یله صراحتاً ذکر ایتمکده در. دیمک که «كوك» لر ایقاع «Rythme» نقطه نظرندن ده صنعتی پارچه لر ایمش. صکره پیسونه كوك دیدکلری دوقوز «كوك» و ویریلن اسملر بالخاصه نظر دقتمزی جلب ایدیور. معلوم اولدینی اوزره شرق موسیقیسی مقاملری عشاق، حجاز، نوا، نهاوند ... کبی هب عربی وفارسی اسملرله تسمیه ایدیلشلردر. عجباً اسکی تورکلر موسیقیلرنده مستعمل آنا مقاملری اولوقه كوك، اصمونه جب ... کبی اسملرله می توسیم ایتمکده، ومثلاً اوتنه دن بری «ام المقامات» نظریله باقیلان «راست» مقامنه «اولوقه كوك» می دیمکده ایدیلر؟ «پیسون كوك» لری تشکیل ایدن دوقوز اسمک برکونه معانی لغویه سی وارمیدر؟ بورالرینک ایضاحی هر حالده تورکیات متخصصلرینک همتندن منتظر در. [*]

بر قوم نزدنده بوکبی شرائط داخلنده، بوکبی اثار موسیقیه تنظیم و بونلرک هر بریسنه

[۱] سامی بک مرحوم «قاموس ترکی» سنده «كوك» کله سنک «سازک بوروله جق قولاغی»، «كوك ایتک» مصدرینک ده بر سازک قولاغی بوره رق قوروق معنا سنه کالدیکنی یازمقده ایسه ده مؤلفک. بو قولی بزجه محتاج تدقیقدر.

[*] مجموعه مزیک دردنجی صایسندنه بومسائل حقنده اوافق بر ملاحظه نامه نشر ایدیله جکدر.

«مدیریت»

اسامی مخصوصه وضع ایدیلیر ایسه ، او قوم آراسنده فن موسیقینک چوق ییللردن بری مدون ومعلوم بولوندیغنی قبول ایتک کسب ضرورت ایدر . شو حالده تورکلرک من القدیم علوم وقنونه وبالخاصه صنایع نفیسه وموسیقی به خصم بر قوم اولدینی حقنده کی ادعانک بطلانی ده ثابت اولمش اولور . یالکز ، تأسف اولونا جق بر شی وار ایسه ، اوده قدیم تورک موسیقیسندن باحث کتب نظریه نك هنوز بر طرفده ظهور ایتما سیدر . شمدی به قدر تورکجه اوله رق المزه کچن اک زیاده حائز قدم تألیف موسیقی ، دو قوزنجی عصر هجری اوائلنده یازلمش بر اثر ایدی . مع مافیه ، « یلدرم یایزید » خانک شهزاده لرندن « عیسی چلبی » نامنه یازلمش ده اسکی بر اثره اخیراً دسترس اولدق که ، تاریخ موسیقیمزه وبالخاصه تورکلر نزدنده قوللانیلان الات موسیقیه نك اشکال وانواعنه دائر نادیده وپک استفاده لی معلوماتی حاوی بولونمقده در . کله جک مقاله مزده تورک سازلری حقنده طویلا دیغمز معلوماتی موضوع بحث ایده جکز .

